

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS

2

XX

VYDAVATEĽSTVO
SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED
BRATISLAVA 1972

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV (v obsahu farebne odlíšené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com
www.cejsh.icm.edu.pl
www.ceeol.de
www.mla.org
www.ulrichsweb.com
www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)
European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

О В С А Н

СТУДИЕ

Ju. V. Brómley, K otázke základných typov a „vnútorného mechanizmu“ etnických procesov	177
Folklor a súčasnosť	184
Milan Leščák, Výskum súčasného stavu folklóru na Slovensku — metódy, problémy, ciele	185
Jaromír Jech, Současný stav folklóru a jeho hlavní tendenze	196
Bohuslav Benes, Stará a nová tradice	209
Ján Michálek, K otázke ľudového rozprávania v súčasnosti	215
Stanislav Dúžek, Poznámky k výskumu súčasného stavu tanecnej tradicie	220
Sonja Burlasová, Ľudová pieseň v súčasnosti	226
Svetozár Švehľák, Nová piesňová tvorba a jej vzťah k tradienému repertoáru	234
Andrej Sulitka, K problematike štúdia výročných obyčajov a folklóru na severnom Spiši v súčasnosti	246

DISKUSIA — GLOSY

Oskár Eischek, Charakteristické znaky súčasnej slovenskej etnomuzikológie	253
---	-----

ROZHEADY

Jubileum 25. výročia vzniku Národopisného ústavu SAV	275
Ján Michálek, Pozdrav Národopisnému ústavu	276
Oslava jubilea v Smoleniciach — prejav	282
Viera Gašparíková, In memoriam Petra Grigorjeviča Bogatyriova	289
Emília Horváthová, Problémy etnografie slovanských národov na pracovnej porade v Moravanoch .	291
Ján Botík, Medzinárodná konferencia o problémoch štúdia ľudového staviteľstva v Karpatoch .	298
Ján Mjartan, Medzinárodné sympózium o ochrane ľudovej architektúry	300
Sonja Burlasová, Seminár o využití samočinných počítačov pri štúdiu ľudovej piesne	302
Ján Mjartan, Sympózium Ethnographia Pannonica	303
Pavol Stano, Ján Okrucký (1921–1971)	305
Milada Kubová, 25 rokov knižnice Národopisného ústavu	305
Ester Plicková, Konferencia Demosu v Brne	306

РЕЦЕНЗИИ А РЕФЕРАТЫ

Sonja Burlasová, Ľudové balady na Horehroní (J. Kováčová)	308
Ján Michálek, Spomienkové rozprávanie s historickou tematikou (M. Leščák)	310
Anton Popovič, Strukturalizmus v slovenskej vede (J. Michálek)	310
Milada Kubová, Bibliografia slovenskej etnografie a folkloristiky za roky 1960–1969 (P. S.)	311
Piotr G. Bogatyriov, Voprosy teorii narodnogo iskusstva (M. Leščák)	312
Stanisław Szymański, Wystroje malarskie kościółów drewnianych (J. Langner)	313
Miklós Možer, Torony, kupola, kolonnád (S. Švecová)	314
Kalevala. Das finnische Epos. (M. Kossová)	315
Publikácie Etnografického múzea v Plovdive (J. Pátková)	315
Schweizerisches Archiv für Volkskunde, r. 66, 1970 (E. Kahounová)	317
Paul Y. Praetorius: Krakonoš (V. Gašparíková)	318

БИБЛИОГРАФИЯ

Milada Kubová, Bibliografia slovenskej etnografie a folkloristiky za rok 1970	320
---	-----

С О Д Е Р Ж А Н И Е

СТАТЬИ

Ю. В. Бромлей, К вопросу об основных типах и „внутреннем механизме“ этнических процессов	177
Фольклор и современность	184
Милан Лешчак, Изучение современного состояния фольклора в Словакии — методы, проблемы, цели	185
Яромир Ех, Современное состояние фольклора и его основные тенденции	196
Богуслав Бенеш, Древняя и новая традиции	209
Ян Михалек, К вопросу народного повествования в современности	215
Станислав Дужек, Заметки по изучению современного состояния танцевальной традиции	220
Соня Бурласова, Народная песня в современности	226
Светозар Швеглак, Новое песенное творчество и его отношение к традиционному репертуару	234
Андрей Сулитка, К проблематике изучения годовых обычаев и фольклора северного Спиша в современности	246

ДИСКУССИЯ ГЛОССЫ

Оскар Эшнек, Характерные знаки современной словацкой этномузикологии	253
--	-----

ОБЗОРЫ

Юбилей 25-ой годовщины основания Этнографического института САН	282
---	-----

РЕЦЕНЗИИ И ДОКЛАДЫ

БИБЛИОГРАФИЯ

NOVÁ PIESŇOVÁ TVORBA A JEJ VZŤAH K TRADIČNÉMU REPERTOÁRU

(Materiály zo slovenskej obce na Dolnej zemi)

SVETOZÁR ŠVEHLÁK
Národopisný ústav SAV, Bratislava

V dynamickej štruktúre tradičnej kultúry etnickej enklávy, žijúcej v inoetnickom väčšinovom alebo viacetnickom prostredí patrí folklórny prejav a v ňom predovšetkým ľudová pieseň k základným znakom etnicity.

Ak o štruktúre tradičnej kultúry enklávy hovoríme ako o dynamickej štruktúre a okrem znakov geneticky príbuzných s tradičnou kultúrou materského prostredia usilujeme sa pri štúdiu tejto nevšednej problematiky vystihnúť nielen proces zmien, ktoré v kultúre enklávy nastávajú počas celého jej jestvovania v inoetnickom kultúrnom prostredí, ale aj stav kultúry ako celku i jej jednotlivých javov na tom-ktorom stupni akulturačného či integračného procesu, jedným z kľúčových znakov bude znova ľudová pieseň.

Slovenská enkláva v Juhoslávii so svojimi špecifickými vnútornými podskupinami odlišujúcimi sa aj napriek existencii vnútorného interferenčného procesu od samotného obdobia formovania sa slovenského osídlenia vo Vojvodine a Slávónii, patrí medzi európskymi slovenskými enklávami a diasporami k ostrovom všeobecne prejavujúcim sa veľmi aktívnym kultúrnym životom a zvlášť pozoruhodne zachovalou tradičnou kultúrou prevažne roľníckeho prostredia.¹

Interferenčný a integračný proces v kultúre niektorých ostrovov tejto enklávy, najmä v období po druhej svetovej vojne, vyznačoval sa dynamickým procesom zmien v tradičnom spôsobe života, ktorý veľmi rýchlo prebieha najmä v lokalitách nachádzajúcich sa v blízkosti veľkomiest (Boľovce, Vojlovica), ďalej v lokalitách, ležiacich na významých komunikačných tahoch a v zmiešaných sídelných jednotkách (Stará Pazova). Pri kategorizovaní hodnôt nášho záujmu, pri sporadických možnostiach terénnych expedičných výskumov v tomto prostredí konštatovali sme v prvej etape spoznávania súčasného stavu folklórnej tradície, že pre možnosti štúdia procesu zmien v celej štruktúre priamo v rokoch jeho najbúrlivejšieho priebehu je najvhodnejšie zamerala pozornosť

¹ Výskum problematiky v teréne, ktorou sa zaoberá tento príspevok, dotovalo Vojvodinské múzeum v Novom Sade a Ústav pre zahraničných Slovákov MS, za čo obom ustanovizniám ďakujem.

najmä na obce v najjužnejšom výbežku — na osídlenie na bývalej Vojenskej hranici — v Srieme a južnom Banáte (Stará Pazova, Kovačica, Padiná, ale aj Boľovce a Vojlovica).

Stará Pazova a Kovačica sú strediskovými obcami Slovákov v Srieme a južnom Banáte. Od vzniku slovenského osídlenia v týchto regionoch pozorujeme v týchto obciach, ako aj ku Kovačici blízkej Padine, sústavne prebiehajúci proces sekundárnej či terciárnej kolonizácie, či už do obcí v týchto regiónoch alebo i mimo vlastné prostredie. Okrem presídlencov z Nadlaku, v dnešnom rumunskom Banáte sa podstatná časť osadníkov slovenského ostrova v Bulharsku (Podem, Brašljanica, Gorna Mitropolja) grupovala predovšetkým z týchto obcí. Špecifický charakter i zvláštne postavenie i vo vnútri samej enklávy získali tieto obce už od čias ich zaradenia do zväzku Vojenskej hranice. Druhým pozoruhodným momentom charakteristickým pre uvedené obce, ako aj pre slovenské osídlenie v južnej Báčke je ekonomická rozpínavosť, kult zeme ako symbolu majetku — zakupovanie polí v susedných chotároch ale aj vo vzdialenejších obciach a po začiatočnom stavaní prechodných obydlí i postupné trvalejšie osídľovanie sa a vytváranie nových sídelných jednotiek. Taká je i pridružená obec Starej Pazovy — s úradným názvom Slankamenské Vinohrady, neoficiálne Malá Pazova, či Ľudovo od nepamäti prosto Brehy.

Brehy sú dnes už i administratívne samostatnou obcou s roztrúseným osídlením uprostred vinohradov a ovocných sadov s prevažne slovenským obyvateľstvom, pôvodom zo Starej Pazovy. Dnes Brehy získavajú i charakter weekendový, pretože podunajské víšky a stráne rekreačne využívajú obyvatelia Belehradu a Nového Sadu. Obyvatelia Starej Pazovy na tomto mieste už medzi dvomi svetovými vojnami mali postavené početné prechodné obydlia, v ktorých bývali celé rodiny počas prác vo vinohrade od jari do jesene. Neskoršie prichádzali sem stále častejšie tí príslušníci rodín, ktorých účasť na poľnohospodárskej práci v okolí obce nebola nevyhnutná, teda rodičia alebo starí rodičia mladých hospodárov a neškolopovinné deti. Do dediny, podobne ako z báčskych salašov, či hontianskych stají (Hrušov), schádzali iba pre doplnenie zásob, do kostola alebo na sviatky. Príslušníci rodiny žijúci zasa v obci z podobných pohnútok chodievali sem na občasné návštevy, ale aj na zber úrody, najmä ovocia, chodievali ako vravia „pozriet búdarov“.² (Život vo vinohradoch označovali ako bûdarenie.) Nezriedka, najmä v ostatnom čase, sa stáva, že hospodár má modernejšie zariadené obydlie v Brechoch, ako svoje trvalé bydlisko v obci. Nezriedka sa, najmä v prvých povojnových rokoch, stávalo, že časť rodiny, niektorí jej príslušníci, sa natrvalo usadili v Brechoch.

*Brehoučania*² je označenie príslušníkov tejto novej obce. Ale takto sa označuje aj skupina hudobníkov, ktorí chodia hrávať nielen do materskej obce, ale stále častejšie, zásluhou popularity, ktorú získali účinkovaním v rozhlase

² Obec Brehy jestvuje aj na Slovensku; obyvatelia sa označujú ako Brežania a prípadné meno je brežiansky. V tomto príspevku sa uvádzajú odchýlne znenia: Brehovčania, brehovský, ktoré sme v texte ponechali ako nárečové výrazy.

v Novom Sade a Kysáči, aj do iných slovenských obcí. *Brehouskí hucci* sú veľmi charakteristická inštrumentálno-vokálna skupina, ktorá svojou popularitou zatienila, najmä po druhej svetovej vojne, medzivojnovú slávu staropazovských hudieb, z ktorých sa dodnes spomínajú najmä Balážovci (Samo Baláž a jeho synovia) a Tirindoveci, s ktorými ako tamburáši chodili hrávať i Cigáni. Obe tieto hudby, podobne ako aj dnešná brehovská, sú huslové hudby (husle, tambura, barbora — dnes už veľmi často i harmonika). Ak predvojnové hudby hrali prevažne domáci slovenský repertoár, Brehovčania — hudobníci Lazarovci, okrem najrozšírenejšieho miestneho repertoáru — *na dva kroke, na zvrtania, od zemi hibkí, strašiak polka, zajačí, káčeraci, erdeljanka, sirota*, vedia zahrať do tanca, ale aj sprevádzať spevákov s repertoárom v tomto prostredí novým, donedávna menej frekventovaným, prichádzajúcim prevažne zo srbského prostredia.

Pre svoju dravosť a spontánnosť, ktorou nahrádzajú aj nedostačujúce technické zvládnutie nástrojov či niekedy aj elemetráne hudobné vzdelanie, no najmä svojimi novými nôtami stali sa v obľúbenosti veľkou konkurenciou v slovenskom prostredí uznávaným harmonikárom-meškárom, ktorí svojou hrou vytvárajú neodmysliteľnú hudobnú kulisu impozantného ľudového divadla, za aké môžeme doteraz považovať v tomto prostredí slovenskú sedliacku svadbu.

Brehovskí hudobníci prenikli do povedomia slovenskej dolnozemskej pospolitosti svojimi novými piesňami. Každé ich vystúpenie očakáva kolektív obce s napäťom: Koho dnes vyspievajú? Pretože mechanizmus „tvorby“ a rozširovania brehovských piesní, ako aj ich pôsobenie na estetiku prostredia považujeme za veľmi zaujímavý, venujeme mu širšiu pozornosť. Na ilustráciu však niekoľko ukážok:

1

„Brehoučaňja, komuže to hráťe,
F...ovi, či ho nepoznáte?“
/: Ako by zme nepoznali,
(v) Breháč zme mu hrali!“ :/

2

Pri podrume F... š prebívaju,
vo viñici stále robjevaju,
/: režú, kopú aj spricujú,
dovice milujú. :/

3

„Paľo, Paľo, akje sa ti lica,
tej noci ťa dohrízla dovica!
/: Da som ju ja tu chítala
bola bi ju bila!“ :/

4

„Žena moja ňesmješ mi zameriť
ke(t) ja buďem brehoučanke ľúbiť,
/: ve ma oňi rada majú,
aj ma boskávajú.“ :/

*

1

/: Už je nová nôta zložená,
ľem to aňi šetko pravda ſebola, :/
/: ale žeňi radorečňje,
vedú aj toho čo ňekce
do hrjechu! :/

2

/: Ke(t) sa (v) Breháčh žito tlačilo,
 K... imu sa to veľmej páčilo, :/
 /: ľebo dobre zarobiť
 aj dovicu zaľúbiť
 pravda je. :/

3

/: Aj ke(t) ušur domou vozili,
 pri dovici trocha žito nahali. :/
 /: „Žito, žito aj jačmeňa,
 ňezbadá to moja žena,
 pravda je!“ :/

4

/: Dovica sa šorom chválila,
 že má žito, makar aj ňeplatila, :/
 /: To Š... čka dopočuli,
 báči Miša vihrešili,
 pravda je! :/

5

/: „Mišo, Mišo, kelko rokou máš,
 a ti ešte na dovice vóľu máš?! :/
 /: „Ako bi som ňemau vóľu,
 ke(t) ja ňemam pri mňe moju!
 Pravda je. :/

6

/: Ņebóm tlačit Maľej Pazove,
 pojdem do Majdánou vozíť kemeňe. :/
 /: Tam ma ešte ňepoznajú,
 aňi žeňe ňeodajú
 akí som!“ :/

(Obe piesne spieval Pavel Lazar a v miestnom rozhlase v Kysáči ich nahral Ján Lomen. Roku 1970 ich získal ako kópiu nahrávky Ladislav Leng.)

Brehovské piesne môžeme rozdeliť na tri základné skupiny:

a) piesne o *Brehoučanoch* (zložené inými):

*Či to zvoňi zvoňja, či organi hrajú,
 a či to brehouskje djoučence spjedajú?
 Zvoni nezvoňili, organi nehraji,
 ale tie brehouskje djoučence spjevali.*

*Brehouskje djoučence pekne si spjevalie,
 brehouskje djoučence biele líčka mále.
 /: Otkázte balkáncom, čím sa farbjevalie. :/*

*Mi sa farbjevame ľem jeden raz v rôčku
 studenou vodičkou ráno pri potôčku.
 Studená vodička z mora vítekáva
 chodja sa umívať slovenskje djevčatá.*

(Zapísal Andrej Miháľ v Kovačici r. 1948. Text piesne získal S. Švehlák r. 1968 s údajom, že sa spieva na melódiu piesne Nad Tatrou sa blýska.)

b) piesne Brechovčanov o sebe a najmä o dedinčanoch, Pazovčanoch, ich avantúrnych príhodách v dedine, no najmä počas ich pobytu v Brechoch — tzv. vlastné *brehouvké* nôty.

c) samostatnou skupinou sú piesne, ktoré z repertoáru obce Brechovčania najradšej interpretujú a popularizujú.

Z nášho pohľadu sú najzaujímavejšie piesne druhej skupiny.

Zivot mimo obec, pozorovanie správanie sa členov obecného kolektívu v prostredí mimo dohľadu prísnych etických noriem obce a schopnosť ichuť vypovedať o svojom pozorovaní, to boli prvé pohnútky a prvé motívy, ktoré viedli predovšetkým *predníka* brechovských muzikantov Paťa Lazara — Pajicu skladateľ nové *nôty*. V Starej Pazove sa označením *nôta* rozumie pieseň lyrická, tanečná, oproti názvu „pesnička“ — „pesem“, ktorou označovali ľahavé, smutné piesne, prevažne balady.

Lazarove nové *nôty* boli spočiatku nové texty na obľúbené všeobecne rozšírené melódie. Satirické, až sarkastické vykreslenie situácií, do ktorých sa jednotliví príslušníci kolektívu dediny dostávajú v Brechoch, ako aj avantúr, ktoré tu vyhľadávajú, bez hodnotiaceho stanoviska, no s vykričaním plného mena aktérov, to boli prvé pokusy. Výstižne to hovorí aj posledné dvojveršie tejto piesne, zapísanej v Starej Pazove roku 1947 M. Filipom:

*Akje sa to divi po Brehách stávajú,
Anku Š... ovú, ej, ženáči bijajú.*

*Prečo sa bijajú, začo sa bijajú,
že sa oni šecja, ej, gu ňej nachádzajú.*

*Ot Š... ou do K... ou cesta,
Anka Š... ová, ej, bez muža ňevesta.*

*„Páči sa mi, mamo, čo som urobila,
že som šeckím chlapcom, ej, po vôle spravila.“*

*Šecja si brehouskí mláďenci žjadali,
žebi za Aňičku, ej, nuoťičku spjevali.*

Niekedy v známej piesni stačilo pozmeniť iba pári veršov, či len všeobecné označenie „Janík“ nahradí konkrétnym menom, ako v piesni Idé C... skí po ďediniene, o tom ako muž šiel po pálené, zatiaľ čo mu „frajerik bou pri žeňe“, aby pieseň získala novú kvalitu.

O tom, že piesne — praniere, ako by sme ich mohli nazvať, bez ohľadu na ich autorstvo, nachádzame aj v bežnom repertoári obce, ako aj o tom, že sa prostredie k týmto piesňam správa vnímavo, svedčia i piesne, pri ktorých informátori nevedeli už uviesť ich autora:

1

*U B...ški (f) preňej chiži,
ej, leží Jozef na posteľi.
/: Anka pri ňom stála,
žalosne plakala,
a tag mu vravela :/*

3

*Prečo Anka zem kupuje,
ej, že tak pekne hamisuje!
Chodja k ňej Slováci,
nachodja sa aj Ráci,
s toho Anka žije.*

2

*,Kceš ti, Jozef, somňou žiťi,
ej, nesmijeme mi tuto biťi,
lebo naši prídu,
a nás tuto nájdu
a s nami zle buďe.“*

4

*B...ina Anka malá,
chodí hrdá frajla,
pekne na farbená,
(f) cistom obliečená,
chodí ako páva.*

(Zapísal M. Filip r. 1946—1947.)

V piesni *P...ove suke hnusňe*, o ktorej angažovanosti dostatočne hovorí sám incipit, sa vyčíta dievkám z uvedeného domu, že nosievajú štofke sukňe a hocí „chlapcom líca farbievajú“, predsa sa nehanbia chodiť vyparádené do kostola.

1

*P...ove suke hnusňe
nosjevajú štofke sukňe,
štofke sukňe nosjevajú,
do kostola chodjevajú.*

2

*Do kostola chodjevajú
chlapcom líca farbjevajú,
chlapcom líca farbjevajú
málo hambe oňi majú.*

3

*A ti Paľo, řehambliví,
de ti líca na farbiťi?
U P...ou, u Aňičku,
ke(t) som sedeu na trávički*

(Zapísal M. Filip r. 1946—1947.)

Do takejto kultúrnej klímy vstupuje so svojimi brehovskými piesňami aj Paľo Lazar.

1

*/: Aj tem báči J...ou z Osjeku,
maju tej Pazove frajerku. :/
/: Nemá vom ľem ednu, ale dve
svojej vom žeňe to nepovje. :/*

3

*/: Aj ke(t) jeho žena zbadala,
do Pazova chodiť mu nedala. :/
/: „Nebóš do Pazova chodjevať,
nebuděš dovice milovať!“ :/*

2

*/: Má frajerku Anku aj Katku,
rada vom s ňima chodí do parku. :/
/: Tam jich vom obidve miluje,
bombóni aj čokoládu kupuje. :/*

4

*/: „Pust' ma do Pazova ešte raz,
lebo ma volajú maľuvať, :/
/: „ke ja bom doviciam maľuvať,
aj Brehoučaňa mi budú hrať!“ :/*

(Nahral S. Švehlák r. 1966.)

Ako bystrý pozorovateľ intuitívne vycítil, že staropazovská pieseň vo všeobecnosti má rada sujetové formy plné dialógov. Dialógmi postáv sa hemžia aj jeho skladby. Oproti tradičnému repertoáru, ktorý sa stáva už pomaly zásobnícou, klenotnicou, nežívého jazyka, Lazar veršuje, využívajúc súčasnú podobu nárečia Starej Pazovy so srbizmami bežnými už v hovorovej reči. Koho si všíma predovšetkým? V prostredí prevažne roľníckej dediny ľudí rôznych zamestnaní, či je to už murár, mláťačkár, traktorista, maliar ap. Jeho šľah pocíti aj majiteľ limuzíny. Čo ho zaujíma na týchto ľuďoch? Predovšetkým ich správanie, vymykajúce sa tradičným normám spoločenského života. Ako citlivý znalec prostredia, pre ktoré tvorí, volí prevažne humorné a satirický obraz ponúkajúce situácie. Na pomerne malej ploche, pári veršami, vystihuje až drobnokresbu charakterov.

1	2
<i>Veru je to pekne, biť mladím ako čo je Z... an, Š... ík aj Traktori poháňajú, djouke</i> <i>/: Ej, haj, každá sa jím pridá, misli že sa vidá.:/</i>	<i>Z... an hľadá takú, peknú ako šoférom, kerá ešte doma z maľerou si spáva. /: ej, háj, kebi pámboh daťi, bi zme sa zobraťi.:/</i>
3	4
<i>F... an voľí takú, čo má sukňe ke(t) sadňe popri ňej, vom je velmej Hľadí jej na koľena, aj bjelušké</i> <i>/: ej, haj, pekná miňi móda, každá djouka zgodná.:/</i>	<i>Š... ík takto vraví, že vom miňi, bola to dovica, djouka ľebo žena. Bola veľká, maličká, Zuska či stehná,</i> <i>/: ej, háj, každá mu je milá, ktorá ho lúbila.:/</i>

Ako viac-menej profesionálny hudobník, pozývaný na svadby zabávať veľké, početné spoločnosti, venuje prevahu pozornosti tématam, ako sú: manželská nevera, záletníctvo, klebety. Jeho skladby sú jednoepizodickými obrázkami. S humorom reaguje na módne veci: pred ním sa neubráni mini móda, ale ani „zázračná“ kladanjská „muška voda“, z bosánskeho minerálneho prameňa.

*Ktorí vje muruvať, tomu je ňi zima,
tu je televízor, tu je ľimuzína.
Ale celvo ľeto, s čela pot viljeva,
a ke(t) príde zima ľem pije a spjeva.
Tu je muška voda, tu je pečeňica,
malá mu je žena, ej, načim mu dovica!*

*Tem Mišo K... ou on sa dobre máva
má takiho sina, doma mu ňespáva.
Da mi je ľem vedjet, na čiēj posťeli,
či vom takí buďe aj keď sa ožeň?
„Povedz mi, Jóška moj, d'e nvocku nocuješ,
či do krčme chodíš, či d'jouke miluješ?“*

*„Do krčme ňechodím, d'jouke ňemilujem,
aľe ja vám šecko pravdu vižalujem:
Miluvau som mlačju, šad'e sa chválija,
miluvau som staršju, maťi jej bránila.
A ja pomačički do druhej ulici,
ňepójdem d'joučaťu, aľe póm dovici!*

*Dovica ma ešte na prahách boskáva,
„Deže si, Jóška mój?“. Tak mi povjedala.
Kabát mi stŕhalo, cipele vizuje,
vodičku naľeje, líčka mi umije.
Večeru sprémila, vinka mi naľeje
potom si ľahňeme veno do posťele.“*

Vo svojej novej tvorbe iba zriedka čerpá melódie z bežného repertoáru. Ako voľne narába s celou metrickou štruktúrou, ktorú prispôsobuje „svojím“, skutočne zvláštnym melódiám, tak voľne čerpá z hudobnej zásobnice, ktorá sa mu vnucuje z vysielania rozhlasu a televízie.

Základným stavebným princípom, ako to v rozprávačskej piesni ani inak nemôže byť, je u Lazara časté opakovanie. Neopakuje však pravidelne verziu a refrén. Niekoľko na melodický refrén pridáva už ďalší text. V snahe rýchlo upútať poslucháčsku pozornosť, ktorá nie vždy reaguje na inštrumentálnu predohru, svoje skladby začína charakteristicky:

a) uvedením plného mena toho, o ktorom ide spievať, už v prvom verši, napr.

1

*Janko R... an ženám vraví:
„Prestaňte už s kľebetami!
Nigdá pokoj nám ředajú,
ľem nás žeňja, vidávajú,
a nám, mladím, brige zadávajú.*

3

*Ke(t) bi som ja takú dostau,
na líčko bi som ju boskau.
Nenačím jej žjadne roľi,
ľem nak je po mojej vôle,
taká žena do smrti sa volí.*

2

*Tej jeseňi bóm sa žeňiť
s takou čo ma buďe voliť.
Nak je ňi velmej bohatá,
nak je hrdá, umiľatá,
dám jej prstľem zo samiho zlata.*

4

*Kto sa žeňiu za peňjaze,
kajá sa vom aľe pozde.
Bohatá mu rozkazuje,
hockedi ho aj vibije.
Pret kím vraví že s ňou dobre žije?“*

- b) oslovením seba samého, *Brehoučaňja* komuže to hráťe
c) oslovením poslucháčov

1

*Počúvajte, počúvajte,
čo vám bóme spjevať:
Kerí majú limuzínu
ej, móžu žeňi mjeňať!*

2

*Lebo šeckje žeňi,
šoferou zavolja,
ke(t) sadnú do limuzíne
ej, nohe jich ňeboľja.*

3

*Tem Miľenko J... u
ke(t) do Brehou tašou,
zamiluval si vom Máru
ej, peknú ako Hváru.*

4

*Lem že misí tajit,
že ju buďe voliť,
lebo ak mu žena zbadá
ej, buďe hrjech aj zvada!*

5

*„Ako ti, Miľenko,
ako ti to robíš,
ke(t) do Brehou tajdeš
ej, ženu si ňevoziš?!*

6

*Aj ke(t) domou prídeš,
naveki vistáti,
povedz že, mi povedz,
ej, odkud mokrje gati?“*

7

*„To je šecko vina
brehouská dolina
lebo zme mi zagľibili
ej, vodu zme gazili.“*

8

*T... sta gazi,
jazik da viplazi,
a Miľenko gazí baru
ej, za frajerku Máru!*

- d) oznamením o tom, že „Už je nová nôta zložená“.

O populárnosti brehovských muzikantov a ich piesní sme už hovorili. Táto populárnosť je istým momentom, nútiacim ich k podvedomej autorecenzii. Nezriedka sa stáva, či skôr opak je pravidlom, že pieseň má dve verzie už od počiatku, už pri prvom odchode „z dielne tvorca“. *Edna je masná, druhá pôsna*, ako výstižne hovoria poslucháči. S popularitou skladateľov básnikov a interpretov v jedných a tých istých osobách, súvisí aj iný pozoruhodný moment. „Byť vyspievaný“ v brehovskej piesni považujú niektorí za úspech a tak sa stáva, že tajne, aby sa o tom nevedelo, vyrozprávajú Paľovi Lazarovi-Pajicovi svoje intímne príbehy, zaplatia dosť značnú sumu a netrpeživo očakávajú, keď im Pajica príde, opäť tajne, prespievať svoju pieseň. Až súhlas „objednávateľ“ je povolením na zverejnenie piesne. Ak však „objednávateľ“ nie je spokojný, trvá proces tvorby i niekoľko mesiacov a pieseň má i niekoľko pracovných verzií. Pochopiteľne, nezverejňovaných. Takto na objednávku vznikne, podľa odhadu informátorov aj päť piesní do roka. Ako sa vie, ktorá pieseň je na objednávku? Predovšetkým na základe pozorovania „postihnutého“ pri jej predvedení. Objednávateľ obyčajne „užíva, že zišou do piesňi“.

Charakteristickým znakom, sprevádzajúcim túto tvorbu je, že si ju žiada kolektív obce i obyvateľia iných dedín. Sami brehovské piesne dnes nespievajú. Zatiaľ ich iba radi počúvajú. I v tomto sú však rozdiely: časť občanov sa nad laseívnosťou niektorých piesní pohoršuje. Brehovčanov však ako izvornu grupu – folklórnu skupinu, vysielajú stále častejšie rozhlasové stanice, najmä v programoch na želanie. V súčasnosti sme v prostredí slovenskej enklávy svedkami aj organizačného podchytania tvorby „nových ľudových piesní“ amatérskymi skladateľmi, ktorá sa všeobecne vyznačuje znakmi novouhorskej piesne, a to ako vo vyhľadávaní populárnych tanečných čardášových melódii, tak v tvorbe „nových“ sentimentálnych textov. Aj táto „tvorba“ sa dostáva do vysielania v rozhlase. Na to, aby bola citlivou usmerňovaná odborným etnomuzikologickým pohľadom, niet v blízkej ani vzdialenejší budúcnosti nádeje. Rozhlasové vysielanie, ktorého vplyv na vkusovú normu tradičného prostredia tu netreba zdôrazňovať, napomáha k šíreniu kodifikovanej podoby najmladšej vrstvy piesňovej kultúry Slovákov žijúcich v tomto prostredí. Vkusová norma folkloristu či etnomuzikológa i v ďalšom vývoji nebude rozhodujúca. Úlohou synchrónne uskutočňovaného výskumu by však malo byť zaznačenie stavu v tejto oblasti tradičnej kultúry a jeho podrobnej analýza.

Brehovská pieseň ako vskutku insitná tvorba vo vokálno-inštrumentálnej tradičnej hudbe slovenskej enklávy v Juhoslávii objektívne existuje. Úlohou budúcich výskumov bude sledovať jej vývoj a dosah na celkovú štruktúru spevnosti tohto prostredia.

Diachrónnym prístupom v štúdiu tradičnej kultúry etnickej enklávy dospejeme k rekonštrukcii vývoja celej jej štruktúry i jednotlivých jej znakov. Porovnaním vývova v enkláve s vývojom v materskom etniku budeme môcť posúdiť dynamiku imanentných vývojových procesov a sledovať prípadné dodatočné vplyvy materského prostredia na samostatne sa vyvíjajúcu kultúru enklávy.

Iba kombináciou oboch prístupov a systematickým, i návratovým výskumom môžeme dôjsť k pozitívnym výsledkom a opodstatnenosti nášho záujmu o poznávanie javov tradičnej kultúry enkláv. Iba súbežným systematickým výskumom so špecialistami z krajín, v ktorých naše etnické ostrovy žijú, dôjde me k výsledkom v takomto laboratórnom prostredí pre poznanie mechaniky procesu výmeny kultúrnych hodnôt.

Vysvetlivky cudzích alebo nárečových výrazov

podrum — pivnica	Ráci — Srbi, podobne Tóti-Slováci
špricujú — striekajú (vinohrad)	štófke (sukňe) — sukne z kupovaného materiálu — štofu
da (som) — keby som	velmej ťuňi — fajnový, úctivý, pozorný
zameriť — hnevať sa, mať za zle,	zgodná — pekná, šikovná
tlačilo — mlátilo (obilie)	limuzína — osobné auto
ušur — časť odmeny za prácu v naturáliach	muška voda — minerálna voda z Bosny (Kladanj), ktorej najmä reklama pripisuje mimoriadny účinok na mužnosť
šorom — po ulici, ulicou	
makar — hocí, napriek	
hamišovať — hrdo sa držať, byť pyšný	

pečeňica	— pečená mäsová zmes	kajá sa	— futuje
cipele	— topánky	mjeňať	— striedať
sprémila	— pripravila	vistáti	— unavený
veno	— spolu	odkut	— odkiaľ, ako
brige	— starosti	gati	— nohavice
bóm, bóme	— budem, budeme	zagľibili	— uviazli
voliť	— mať rád	gaziť	— šliapali,
nak	— nech, hoci	užívať	— tešíť sa
umilatá	— prífažlivá, milá		

NEUE LIEDSCHÖPFUNGEN UND IHRE BEZIEHUNGEN ZUM TRADITIONELLEN REPERTOIRE

(Materialien aus einer slowakischen Gemeinde auf der Gebiet von Vojvodina)
Zusammenfassung

In der Struktur der traditionellen Kultur einer ethnischen Enklave, die inmitten einer heteroethnischen oder polyethnischen Kulturwelt lebt, gehören die Folkloreerscheinungen zu den grundlegenden Kennzeichen ihrer Ethnizität.

Die Struktur der traditionellen Kultur von Enklaven betrachten wir als dynamische Kategorie. Neben den Merkmalen, die genetisch mit der traditionellen Kultur des Mutterlandes verwandt sind, suchen wir nicht nur den Prozeß von Veränderungen festzuhalten, der im isolierten Milieu der Enklave verläuft, sondern auch die Entwicklung der Kulturphänomene in dieser spezifischen Umwelt zu studieren, besonders im Hinblick auf die spezifische Entwicklung der kulturellen Struktur der betreffenden Sprachinsel, die Erscheinungen von andernethnischen Kulturen übernimmt und sie auf ihre eigene Art absorbiert.

Die traditionelle Kultur des slowakischen Enklaven und Diasporen in Jugoslawien gehört zu den aktivsten unter den slowakischen Sprachinseln in Europa. Das Studium der Veränderungen in der traditionellen Kultur der vorwiegend bäuerlichen slowakischen Bevölkerung in Jugoslawien, die sich besonders nach dem zweiten Weltkrieg bemerkbar machten, gehört mit zu den wichtigen Aufgaben der serbischen und slowakischen Ethnographen und Folkloren.

Eine der Erscheinungen, an denen der Autor versuchte auf den Mechanismus des natürlichen Integrationsprozesses im Bereich der traditionellen Kultur hinzuweisen, ist die Entstehung und allgemeine Popularität der sog. „neuen Lieder.“ Sie werden von Musikanten aus der Gemeinde Slankamenské Vinohrady komponiert und bei gesellschaftlichen Anlässen, besonders auf Hochzeiten, vorgetragen. Die Ortschaft Slankamenské Vinohrady ist eine neu entstandene Siedlungseinheit, in der vorwiegend Bewohner aus der Stadt Stará Pazova (Syrmen, Wojwodina) leben.

Der Autor und Interpret dieser neuen Lieder, Pavel Lazar, prangert in seinem Schöpfungen die Abenteuer der Bewohner von Stará Pazova an, die sie während ihres Aufenthaltes in der Ortschaft Slankamenské Vinohrady, im Volksmund „Brehy“ genannt, erleben. Hier haben nämlich die Bürger von Stará Pazova ihre Weinberge und Obstgärten.

Zu den wichtigsten Momenten dieses Liedschaffens gehört die Tatsache, daß manche Einwohner von Stará Pazova bei Pavel Lazar für ein Honorar ein Lied bestellen, in dem ihre Abenteuer besungen werden.

Die Schöpfungen, aus denen der Autor der Studie Beispiele anführt, die in den Jahren 1947–1969 aufgezeichnet wurden, tragen Merkmale der naiven Liedschöpfungen mit einem spezifischen Inhalt. In ihrer Form passen sich die neuen Lieder zum Teil dem Stil des traditionellen Repertoires an (in der Sujetwahl, in der Dialogform u. ä.).

Zur Popularität dieser Lieder trägt auch der Umstand bei, daß sie oft im Rundfunk

gesendet werden. Der Autor betont, daß der Rundfunk einen immer größeren Einfluß auf die Formung oder die Umformung der Geschmacksnorm des Kollektivs und auf die Singfreudigkeit dieses Milieus ausüben wird, in dem noch vor zwei Jahrzehnten die klassischen Volksballaden mit einem Anteil von 17 % im Gesamtrepertoire der frequentierten Volkslieder vertreten waren.

Die Ursachen für die steigende Beliebtheit dieses neuen Liedschaffens sieht der Autor unter anderem auch darin, daß der Verfasser der neuen Lieder Pavel Lazar wegen des fortgeschrittenen Stadiums der sprachlichen Assimilation der slowakischen Bevölkerung mit der gesprochenen Sprache arbeitet, während das klassische Liederrepertoire bereits zu einem Schatzkästlein des Dialekts geworden ist, der heutzutage in der betreffenden Gemeinde nicht mehr gesprochen wird.

Indem er auf diese Problematik hinwies, war der Verfasser des vorliegenden Beitrags bemüht, die Rolle des synchronischen und diachronischen Verfahrens bei der Erforschung der Kultur in Enklaven zu betonen. Kombiniert mit den Methoden und Resultaten der jugoslawischen Wissenschaftler bietet dieses Verfahren die einzige Gewähr für eine objektive Interpretation der Phänomene in den Kulturen der Völkerschaften, die im polyethnischen Milieu der jugoslawischen Wojwodina leben, in einer Umwelt also, die den Eindruck eines Laboratoriums zur Erforschung des Austausches kultureller Werte erweckt.

СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГИАФИЯ
Журнал Словацкой Академии Наук
Год издания XX, 1972, № 2.
Издается четыре раза в год
Издательство Словацкой Академии Наук
Редакторы Д-р Божена Филова и Павол Стано
Адрес редакции Братислава, Клеменсова 27

SLOWAKISCHE VOLSKUNDE
Zeitschrift der Slowakischen Akademie der Wissenschaften
Jahrgang XX, 1972, Nr. 2. Erscheint viermal im Jahre
Herausgegeben vom Verlag der Slowakischen Akademie der Wissenschaften
Redakteure Dr. Božena Filová und Pavol Stano
Redaktion Bratislava, Klemensova 27

SLOVAK ETHNOGRAPHY
Journal of the Slovak Academy of Sciences
Volume XX, 1972, No. 2.
Published quarterly by the Slovak Academy of Sciences
Managing Editors Dr. Božena Filová and Pavol Stano
Editor Bratislava, Klemensova 27, Czechoslovakia

L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE
revue de l'Académie slovaque des sciences
Anne XX, 1972, No. 2. Parait quatre fois par an
Aux Editions de l'Académie slovaque des sciences
Rédacteurs: Dr. Božena Filová et Pavol Stano
Rédaction Bratislava, Klemensova 27

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS
Časopis Slovenskej akadémie vied
Ročník XX, 1972, číslo 2. — Vychádza štyri razy do roka
Vydáva Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied

Hlavná redaktorka Dr. Božena Filová

Výkonný redaktor Pavol Stano

Redakčná rada: prof. Dr. Rudolf Bednárik, Dr. Soňa Burlasová, Dr. Emília Horváthová,
Dr. Soňa Kovačevičová, Dr. Jaroslav Kramářík, Dr. Michal Markuš, doc. Dr. Ján Michálek,
Dr. Ján Mjartan, Dr. Štefan Mruškovič, doc. Dr. Ján Podolák

Technická redaktorka Jaroslava Macherová

Redakcia: Bratislava, Klemensova 27

Vytlačili Tlačiarne Slovenského národného povstania, n. p., Martin
Jednotlivé číslo Kčs 20,—, celoročné predplatné Kčs 80,—
Výmer PIO 2385/49-III/2

Rozšíruje Poštová novinová služba, objednávky a predplatné prijíma PNS — ústredná expedícia tlače, administrácia odbornej tlače, Gottwaldovo nám. 48, Bratislava. Možno objednať aj na každej pošte alebo u doručovateľa. Objednávky do zahraničia vybavuje PNS — ústredná expedícia tlače, Bratislava, Gottwaldovo nám. 48/VII.

© by Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1972